

ПРАВОВА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ НА ЯКІСНУ ТА БЕЗПЕЧНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Полат І.В.,

аспірантка кафедри приватного та публічного права

Інституту права та сучасних технологій

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Дослідження присвячено аналізу нормативно-правових актів у сфері забезпечення реалізації прав та врахування найкращих інтересів дитини, правового механізму організації безпечного освітнього середовища, вільного від булінгу, а також напрацювання висновків, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства в сфері протидії булінгу (цькуванню).

Ключові слова: права дитини, протидія булінгу, насильство, освітній процес.

Постановка проблеми. Проголошуючи Україну соціальною і правовою державою, Конституція України [1], як один з головних принципів її функціонування визначає принцип верховенства права. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав, свобод і гарантій на державному рівні для українського народу є не лише обов'язком держави, а й головною метою спрямованості її діяльності. При цьому держава є тим механізмом, який покликаний реалізувати право людини.

Концепція правової держави, власне як і принцип верховенства права, спирається також на розмежування права і закону. Право істинне не тому, що воно записане в законі та існує в офіційній формі, а завдяки своєму змістові. Закон буде правовим, якщо законодавець – представницький орган народу – адекватно відобразить його волю. В іншому випадку закон, у тому числі і

приписи Основного закону – Конституції, не є правовими і потребуватимуть відповідних змін. Цій вимозі відповідає частина третя статті 22 Конституції України, де по суті встановлена пряма заборона антиправового закону [2].

Натепер права людини набувають дедалі більшого значення й інтерпретуються як обов'язкові вимоги до держави, що мають універсальний характер та існують незалежно від волі будь-кого та їх закріплення в тексті нормативно-правового акту. Так, лише в рамках ООН існує більше сотні документів, які стосуються прав людини. І хочемо звернути увагу на те, що до дітей і молоді застосовуються всі права людини, адже Конвенція про права дитини (1989) [3] визнає, що діти також мають права людини і що люди у віці до 18 років потребують особливого захисту для гарантування поваги до їх повного розвитку, виживання та кращих інтересів, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, ким вони здійснюються, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів кожної дитини у різних сферах. Конвенція набула чинності на території України у 1991 році, що слугувало вдосконаленню захисту прав дитини на національному рівні.

Конвенція визначає повний перелік прав дитини, зокрема, але не обмежуючись: на життя, на ім'я, на піклування з боку батьків, право бути заслуханим у ході будь-якого розгляду, що стосується інтересів дитини; на освіту; на відпочинок; на особливий захист від фізичного та психічного насильства тощо. Порухення цих основоположних норм є порушенням прав дитини та тягне за собою відповідальність у встановленому законом порядку.

Протягом останніх років діяльність держави із захисту прав дитини спрямована на удосконалення нормативно-правової бази, у тому числі, імплементації норм міжнародного права у сфері захисту прав дітей. Результатом цієї діяльності є те, що на сьогодні Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини.

Так, реалізація прав дитини в Україні передбачена Конвенцією про права дитини та чинним законодавством. Зокрема, Конституція України визначає, що сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються

державою. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі або поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються згідно із законом.

Конституція України стверджує, що кожному гарантується право знати свої права та обов'язки. Це дає змогу запобігти посяганню на них. Добре, щоб дитина знала, що всі рівні перед законом та суспільством, і що будь-які прояви насильства чи грубості по відношенню до неї не будуть приховані, незалежно від кого вони надходять: чи від батьків, чи вихователів і вчителів, чи навіть однолітків.

Основним законом у нашій країні щодо захисту прав та інтересів дитини є Закон України «Про охорону дитинства» [4], який визначає, що дитина це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, що застосовується до неї, вона не набуває права повнолітнього раніше. У свою чергу, в статті 35 цього Закону зазначається про те, що особи, винні у порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України.

Окремо слід зазначити про важливість прийняття і набуття чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [5], який визначає поняття і типові ознаки булінгу, а також встановлює адміністративну відповідальність за цькування. Цей закон звернув увагу суспільства на нагальність проблеми булінгу (цькування) серед дітей, зокрема в освітньому середовищі, а також потрібність здійснення ефективних заходів запобігання та протидії цьому явищу. Тобто, законодавець засвідчив на національному рівні свою нетерпимість до будь-яких проявів насильства до дітей.

Пізніше, наказом Міністерства освіти і науки України від 29 грудня 2019 року № 1646 був затверджений «Порядок реагування на випадки булінгу (цькування)» [6] з наданням відповідних рекомендацій щодо його застосування. Цей порядок визначає системний підхід до розбудови

безпечного освітнього середовища із залученням працівників закладів освіти та безпосередньо здобувачів освіти.

Також, для ефективної організації освітнього процесу та створення безпечного освітнього середовища, вільного від будь-яких проявів насильства, своєчасного запобігання та протидії булінгу (цькування) здобувачів освіти були затверджені типові програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти щодо запобігання проявам насильства (Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.09.2020 р. № 1214) [7]. Ці програми спрямовані на підготовку фахівців відповідної кваліфікації та галузі знань – освітяни – з метою належного виконання ними функцій із запобігання та протидії насильства у закладі освіти. Окрім цього, одним із завдань досягнення мети цих програм є удосконалення здатності до конструктивної та екологічної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Отже, на наше переконання дотримання всіма без винятку учасниками освітнього процесу поважного, ввічливого і коректного ставлення один до одного є запорукою утвердження закріпленого принципу етичності у стосунках між дорослими і дітьми, і дітьми між собою.

Безперечно, що працівники освіти відповідно до законодавства зобов'язані захищати дитину від будь-яких проявів насильства. Але водночас варто пам'ятати, що на захисті порушених прав дитини в першу чергу стають її батьки.

Виконання більшості функцій, пов'язаних із запобіганням та протидією булінгу (цькуванню) серед дітей, покладено на керівників та працівників закладів освіти, підрозділи ювенальної превенції органів національної поліції України, міжнародні та громадські організації, діяльність яких спрямована на захист прав дітей. Разом з тим, ефективна протидія такому явищу як булінг, формування у дітей ціннісних життєвих орієнтирів, взаємоповаги та правосвідомості, невід'ємно пов'язана з діяльністю інших органів, служб та установ, зокрема: Міністерство освіти і науки України, Міністерство

соціальної політики України, Міністерство молоді та спорту України та органи місцевого самоврядування.

Сьогодні в Україні спостерігається відчутний прогрес у зацікавленому ставленні до дітей, посиленні їхнього соціального та правового захисту, і разом з цим системна роз'єднаність державних інститутів не дає змоги досягти позитивних результатів у сфері захисту дитини від насильства, від булінгу (цькування) та повною мірою реалізувати державну політику у сфері захисту прав та забезпечення найкращих інтересів дітей.

Водночас ідеться про якісну освіту і безпечне освітнє середовище як гарантію сталого розвитку України в стратегічній перспективі.

Висновки.

Попри існування ряду актів національного законодавства, міжнародного права, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, з питань захисту прав людини і дітей зокрема, залишаються невирішеними ряд проблем, пов'язаних із гідним рівнем життя людини, використанням певних соціальних благ, легкою реалізацією прав людини і дитини, організацією системної роботи з протидії насильства та булінгу в закладі освіти.

Враховуючи важливість порушених питань на сьогоднішньому етапі розвитку України як правової держави і гаранта дотримання прав і свобод людини і громадянина, перспективними та актуальними залишаються подальші наукові дослідження щодо проблематики соціального та правового захисту дітей, зокрема, у сфері попередження і протидії булінгу, з метою запровадження спільних ефективних заходів, спрямованих на посилення відповідальності держави та суспільства за вільний і всебічний розвиток дитини як особистості, зокрема, в безпечному освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Львова О.Л. Ціннісні орієнтації у праві як фактор утвердження принципу верховенства права. *Правова держава*. Вип. 18. 2006. С. 80-81.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. Ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-ІІІ від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n8>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України № 2657-VІІІ від 18.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>
6. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1646 від 29.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Tex>
7. Про затвердження типових програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти щодо запобігання проявам насильства: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1214 від 30.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1214729-20#Text>

The research is considered the normative and legal acts in the area of ensuring the implementation of rights and the protection of the greatest interests of children, the legal regulations for organizing a safe educational environment, a free way of bullying, as well as the formulation of conclusions and aimed at improving current legislature in the field of countering bullying.

Key words: children's rights, anti-bullying, violence, educational process.